

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"
חיים סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5773333

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ח ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

מסכת שבועות כ"א-כ"ז

בס"ד, ז' אב תש"ע

גליון מס' 582

השבוע בגליון

- ◆ העובר על איסור מדרבנן עובר על איסור מן התורה
- ◆ יום כיפור ללא איסור אכילה!
- ◆ אין איסור חל על איסור
- ◆ ביקש לצום חצי יום ואמר נוסח קבלת תענית של יום שלם

◆ תקנת הקהל חמורה יותר מתקנת חכמים?

- ◆ מדוע יש נשים הנוהגות להתפלל תפילת ערבית בליל שבת?
- ◆ קידוש על יין, מן התורה או מדרבנן
- ◆ "כל ישראל ערבים", האומנם כל?
- ◆ תקפו של איסור דרבנן

דבר העורך

זאת נחמתי בעניי

לפנינו מעשה מרגש ביותר שאירע עם תום מלחמת העולם השנייה. היה זה בתום מלחמת העולם השנייה, סיפר קשיש שהיה אז בשנות העשרה לחייו, מוכים ושוברים נותרנו מספר בחורים צעירים, שכל עולמם חרב עליהם. ביום השחרור עדיין ספגנו מכות רצח והתעללויות נוראות מהנאצים ימ"ש, שלא שכחו להתאכזר אלינו גם כאשר ריח הנצחון של בעלות הברית ריחף באוויר. עודדנו את עצמנו, שהנה הנה עוד מעט תזרח השמש וישוכו השמים להיות תכולים כשהיו.

בוקר אחד הופיעו גייסות צבא ארצות הברית בשערי המחנה ובתרועות צהלה שחררו אותנו, הניצולים האחרונים ששרדו בתופת. איש מאיתנו לא פילל כמה קשה היה השחרור שכה כמהנו אליו.

לאחר מספר ימי התאוששות, התארגנו לצאת ולחפש קרובים, מכרים, אולי אפילו אח קטן ששרד או לפחות אחיין שהוטמן במנוח שכוח. חיפשנו ממושכות אך ללא הועיל. לא פעם היינו נודדים עשרות קילומטרים בעקבות שמועה רופפת שהתגנבה לאוזנינו בדרך לא דרך, אבל מה שלא עשה השכל עשה הזמן ולליבותינו החלה לחלחל האמת המרה, כי נותרנו בודדים בעולם. הרשעים הארוזים עשו את מלאכתם ביסודיות ובדייקנות וכמעט שהשלימוהו, ואנו, מתי המעט ששרדנו, אחד מעיר ושנים ממשפחה, לא נותר לנו אלא לבכות את מר גורלנו הנורא שנכפה עלינו בשנות עלומינו.

מה אומר ומה אדבר, סיפר הקשיש כשעיניו דומעות, עצובים ונדכאים ישובים היינו האחד לצד רעהו, והעלינו זכרונות מן הימים שהיו ואינם.

קולו של הישיש הלך והתחזק, עת החל לספר על אותו יום מופלא, בו זרח בשמי חייהם כוכב חדש שהאיר את נשמתם באור יקר. יום אחד, הופיע בפנינו כמו יש מאין, רב! כן, רב בישראל! הרב חזקיהו מישקובסקי זצ"ל. אתה יודע כמה זמן לא ראינו צורה יהודית ראויה לשמה? והנה עומד בפנינו תלמיד חכם, ובקול רחימאי שליטף את נשמותינו המיוסרות שאל: "יקירי האהובים, האם למדתם כבר גמרא היום?" מבטינו נזרקו זה אל זה ומפי כולנו נפלטת השאלה "מה?" מי חולם בימים טרופים כאלו על דף גמרא? איפה יש גמרות? מי זוכר

דף כ/ב נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה

מדוע יש נשים הנוהגות להתפלל תפילת ערבית בליל שבת?

כידוע נשים אינן חייבות בתפילת ערבית, מאחר שהיא תפילת רשות, אשר בני ישראל קיבלו אותה על עצמם, אך לא בנות ישראל ("משנה ברורה" סי' ק"ו ס"ד). אף על פי כן יש נשים הנוהגות להתפלל תפילת ערבית בליל שבת. במאמר הבא נעמוד על פשרו של מנהג זה, המבוסס על שני כללים הלכתיים: א. "כל ישראל ערבים זה לזה. ב. חובת הקידוש על היין - מן התורה או מדרבנן?

שומע כעונה: מנהג ישראל שראש המשפחה מקדש על היין בליל שבת, ושאר בני הבית יוצאים ידי חובתם בקידוש זה. כאשר המקדש עדיין לא יצא ידי חובת מצווה זו, שומעיו יוצאים ידי חובת הקידוש מדין "שומע כעונה". כלומר: השומע נחשב כמי שאומר בעצמו את ברכת הקידוש, וכך יצא ידי חובה.

אלא, שפעמים המקדש עצמו אינו מקיים מצווה בברכה זו, משום שהוא כבר קידש לפני כן ויצא ידי חובת קידוש. בשלב זה אנו משתמשים בכלל "כל ישראל ערבים זה לזה", הקובע, כי כל יהודי ערב לקיום המצוות של חברו. מעתה, כפי שערב לחוב פורע את חובו של הלווה, כך גם הערב למצוותו של חברו, רשאי לברך עבורו ולהוציאו ידי חובה.

מצוות עשה מן התורה לקדש את יום השבת, שנאמר (שמות כ/ח): "זכור את יום השבת לקדשו". בסוגייתנו מבואר כי מצווה זו חלה גם על הנשים, אף על פי שהן פטורות מכל **מצוות עשה** שהזמן גרמא [מצווה שחובה מותנה במועד מסוים, כגון, לולב, תקיעת שופר, ועוד], לפי ש"זכור" ו"שמור" בדיבור אחד נאמרו, וכל החייב ב**שמירת** השבת, חייב ב**זכירתה** על ידי קידוש. מאחר שנשים חייבות בשמירת השבת, שהרי הן חייבות בכל מצוות **לא תעשה**, הן חייבות גם בקידושה.

קידוש על יין, מן התורה או מדרבנן: אלא, שנחלקו הראשונים אם מן התורה מצוות הקידוש נאמרה על היין. לדעת הרמב"ם (הל' שבת פרק כ"ט הל' ו'), מן התורה די בקידוש השבת על ידי אמירת דברים בשיבחה, וחכמים הם שתקנו לקדש אותה על היין. לעומת זאת, לדעת רש"י (ברכות כ/ב ד"ה "קידוש"), ציווי התורה כולל בתוכו את החיוב לקדש על היין, ואילו בעלי התוספות (בסוגייתנו ד"ה "נשים") הסתפקו בדבר.

הבעל חייב בקידוש מדרבנן, האשה - מדאורייתא: ראש המשפחה, אשר שב לביתו לאחר תפילת ליל שבת בבית הכנסת, כבר שיבח את השבת באמירת "ויכולו", ולדעת הרמב"ם הוא כבר יצא ידי חובת קידוש היום מן התורה, כי מן התורה אין חובה לקדש את השבת על היין,

ענייני נשמה

הר"ר **יצחק קליין** ז"ל
ב"ר בנימין ז"ל
נלב"ע י"ב באב תשל"ז
תנצב"ה

הנוצח ע"י בנו ידידנו הר"ר **יוסף (רמי) קליין** ומשפ' שיחיו - בני ברק

ענייני נשמה

הבחור ר' **חיים הלל בקשת** ז"ל
ב"ר אהרון שיבלחט"א
נלב"ע ט' באב תש"ן
תנצב"ה

הנוצח ע"י הרביו ידידנו הר"ר **אהרון** וזוגתו מרת **צפורה בקשת** שיחיו - פתח תקוה

ענייני נשמה

אבינו וסבינו הרה"ח
ר' **משה כפתורי (קנוף)** ז"ל
ב"ר יצחק שמואל ז"ל
נלב"ע י' באב תשמ"ט
תנצב"ה

הנוצח ע"י המשפחה שיחיו

ואילו האשה עדיין חייבת בקידוש מן התורה, שהרי היא לא התפללה ערבית של ליל שבת. במקרה זה, הבעל אינו יכול להוציא את אשתו ידי חובת קידוש מדין "שומע כעונה", משום שהבעל חייב בקידוש על היין מדרבנן, ואילו היא חייבת בקידוש מדאורייתא.

"כל ישראל ערבים", האומנם כל? אמנם, לכאורה, יכולה האשה לצאת ידי חובת הקידוש משום ש"כל ישראל ערבים זה לזה", ובעלה הרי ערב לכך שהיא תקיים מצוות קידוש, ואין הוא גרוע מאדם שכבר קידש שרשאי לקדש פעם נוספת עבור חברו. אולם, בעל "דגול מרבבה" (סי' רע"א) מפקפק במוסכמה, הנראית לנו ברורה, כי הערבות ההדדית לעניין המצוות כוללת בתוכה גברים ונשים גם יחד. יתכן, הוא כותב, שלדעת חלק מן הראשונים אין הגברים ערבים לקיום מצוות הנשים [הוא מוכיח מהרא"ש, ברכות פ"ג, שאשה אינה ערבה לרעותה, ולפיכך הוא מסתפק בדין ערבות בין גברים לנשים]. אין, איפוא, אשה זו יכולה לצאת ידי מצוות הקידוש בליל שבת בשמיעתו מבעלה, אלא עליה לקדש בעצמה! לפיכך יש נשים הנוהגות להתפלל תפילת ערבית של ליל שבת, ובכך הן יוצאות ידי חובת קידוש מן התורה, וממילא, חיובן זהה לזה של בעליהן, ואזי הן יוצאות ידי חובת הקידוש מדין "שומע כעונה"...

אמנם, גם לפי שיטה זו, די בכך שהאשה תאמר "ויכולו" לפני הקידוש, או אף "גוט שאעבס" ואין היא חייבת להתפלל תפילת מעריב. מכל מקום, חידושו זה של בעל "דגול מרבבה" אינו מוסכם כלל ועיקר על שאר הפוסקים, ולדעתם הכלל "כל ישראל ערבים זה לזה" מקיף גברים ונשים גם יחד [עיי' ברעק"א (בהגהותיו על ה"שולחן ערוך" סי' רע"א ובשו"ת סי' ז), שאין כוונת הרא"ש לומר שאין דין ערבות בין אשה לרעותה, וכן נקט ה"משנה ברורה", שם ס"ק ה'. אמנם, יעוי' ב"ביאור הלכה" סי' תרפ"ט ד"ה "ונשים", שהשאר דין זה בספק. ועיי' "שמירת שבת כהלכתה" פ' נ"א סעי' ט"ז].

דף כג/ב מושבע מהר סיני הוא... במפרש חצי שיעור...

תקפו של איסור דרבנן

כלל גדול בדיני שבועות מבואר בסוגייתנו - כל אדם מושבע מהר סיני לקיים את הכתוב בתורה. לפיכך, אם אדם נשבע שלא יקיים מצווה מסויימת, אין תוקף לשבועתו. אף אם נשבע לקיים את מצוות התורה, אין שבועתו חלה, מאחר שאין בה כל צורך. אולם, אם הנשבע שלא יקיים מצווה מדרבנן, שבועתו חלה, וכן נפסק להלכה (טור י"ד סי' רל"ט). בטרם נרחיב בביאור הדברים, נתייחס לפסק הלכה מעניין שנמסר בשם רש"י לגבי "תקנות הקהל" ונפסק להלכה ("שולחן ערוך" י"ד סי' רכ"ח סעי' ל"ג).

"תקנות הקהל" הן תקנות הלכתיות וגדרים הלכתיים אשר תוקנו על ידי ראשי הקהל, כדי לגדור פרצות ולשמר את קיום התורה. רש"י פסק, שכפי שהנשבע שלא לקיים מצווה מן התורה אין שבועתו חלה, כך הנשבע שלא לקיים את תקנות הקהל אין שבועתו חלה, שהרי התורה מצווה (דברים כז/כז): "ארוור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת" - לקיים תקנות שנועדו לשמר את קיום התורה, ושבועה שלא לקיימן נוגדת את ציווי התורה.

תקנת הקהל חמורה יותר מתקנת חכמים? הגאון מוילנא זצ"ל (ביאור הגר"א, שם) תמה על פסק הלכה זה, וכי תקנות הקהל חמורות מתקנות חז"ל, אשר הנשבע שלא לקיימן שבועתו קיימת? (ועיי' ש ביאור הגר"א מש"כ בדרך "אפשר") במאמר הבא ניוכח כיצד ראשי הישיבות מיישבים את הדברים באופן נפלא.

האם העובר על איסור מדרבנן עובר על איסור מן התורה? כידוע, קיימת מחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן לגבי מצוות ואיסורים מדרבנן. לדעת הרמב"ם (ספר המצוות שורש ראשון), העובר על איסור מדרבנן עובר על איסור מן התורה! שכן, ציוותנו התורה (דברים יז/יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". אולם, לדעת הרמב"ן (השגות שם) לא עבר אדם זה על איסור מן התורה, כי אם על איסור מדרבנן [אי"ה, במסכת הוריות ד/א נבאר בהרחבה מחלוקת זו].

גדולים ורבים עוסקים בשיטתו של הרמב"ם, בהם התשב"ץ (בחיבורו "זוהר הרקיע" על אזהרות ר"ש אבן גבירול), שהציב לפתחו של הרמב"ם קושיה איתנה. כיצד יפרש הרמב"ם את סוגייתנו, בה מבואר שהנשבע שלא לקיים מצווה מדרבנן **שבועתו חלה?** הרי לדעתו כל מצווה מדרבנן היא מצווה מן התורה! - "לא תסור" ("מגילת אסתר" על ספר המצוות שורש א').

שני מרכיבים באיסור מדרבנן: הגאון רבי שמעון שקופ זצ"ל ("שערי יושר" שער א' פ"ז), סולל דרך מבריקה המאירה לעינינו את דעתו של הרמב"ם במלוא הדר גאונו. לכשנתבונן באדם האוכל מאכל האסור מדרבנן נבחין, כי מעשה האיסור מורכב משני מרכיבים: **א.** אכילת מאכל אסור. **ב.** אי ציות לדברי חכמים. כלומר, פעולת האכילה של המאכל האסור אינה אסורה אלא מדרבנן. אולם, אי הציות לציוויים, הוא איסור מדאורייתא.

אין נראית צורתו של דף גמרא, ובידי מי מאיתנו הכח לפנות את המחשבות והרגשות שצרו על ליבנו ולהתרכז בסוגיית גמרא? אבל הרב לא הרפה, וכשאנחה עמוקה התפרצה מקירות ליבו הרחום, שב ואמר לנו: "סירע ינגעלאך" - ילדים יקרים ואהובים - "מבין אני לליבכם השבור, יודע אני כי מלאים אתם במחשבות נוגות על החורבן הנורא שהומט על יהדות אירופה ועל כל אחד מאיתנו, אך דעו לכם כי דרך אחת ויחידה יש לנו להציל את נפשתינו, לשבת וללמוד! התורה היא שתביא מזור לעצמותינו השבורות ולרוחנו הנכאה".

משהוא בקול שלו, משחזר הישיש, שיכנע אותנו שאמת רבה טמונה בדבריו. כבר שנים ארוכות שלא למדנו, ודאי שלא דף גמרא, אבל הנחישות שנשזרה במילותיו וההבטחה לחיים טובים יותר שעלתה מדבריו, הכשירו את ליבותינו להעתר לבקשתו. קמנו, קבוצת נערים רזים חסרי-כל, ורצינו ללמוד. איפה יש גמרות? שאלנו אותו, והוא הוביל אותנו אחריו כשהוא מטה אוזן קשובה לכל אחד מאיתנו, ובמילים חמות שתדל למלא את החסר לנו, את אבא ואמא, את האחים והאחיות, את הסבא והסבתא, את הכל, ברגע אחד הוא נהיה הכל בשבילנו.

הגענו איתו לצריך ישן ששרד מהפגזות התותחים והמטוסים, סביב שולחן רעוע ישבו בחורים נוספים כמונו. אותם קיבץ הרב במסירות נפש, תוך שהוא שם נפשו בכפו ולא חס על כוחותיו. "נו", אמר הרב, "אפשר להתחיל ללמוד". על השולחן, מספר הקשיש, היו מונחות כמה גמרות בליוות, אחת מהן, אם אני לא טועה, היתה כרוכה בצידה האחד בלבד, כל השאר היו במקרה הטוב רבע או חצי מסכת, ורובן היו אוסף של מספר דפים ממסכת כלשהי. הכטנו בתמהון על הרב שאסף אותנו לכאן. הוא נעץ בנו את מבטו, וכשהשקט השתרר בחדר וכל העיניים העצובות הופנו לעברו, אמר לנו: "אני הייתי רבה של קהילה מפוארת, קהילת קריניק שבליטא. דברים רבים ראיתי בימי חלדי, צרות, שמחות, אבל ושטון, ואני אומר לכם מניסיוני, שיהודי צריך לדעת, כי בכל מצב הגמרא מהווה מקור לשמחה ולאווירה, עלינו לפתוח דף גמרא וללמוד. אני יודע שאין פה אפילו שני עותקים של מסכת אחת, אפילו מסכת שלמה אין פה, לעיתים נתקלו בדף שלא נגמר כי הוא פשוט נקרע, אבל **אנחנו צריכים ללמוד!**"

התיישבתי ליד השולחן, מספר הישיש, לקחתי דף גמרא ממסכת חולין והתחלתי לקרוא. לא הצלחתי, פשוט לא הצלחתי. כשרק ניסיתי להבין את פירוש המלה הראשונה, צפה ועלתה מולי תמונה מהרידה ממאורע איום שחוויתי במחנה. קמצתי את אגרופי, עצמתי את עיני וניסיתי פעם נוספת לקרוא את המלה הראשונה. גם הפעם לא הצלחתי, שמת' לב, שחלקו התחתון של דף הגמרא חרוך, ומחשבות קשות התרוצצו במוחי: מי יודע כמה יהודים קדושים נספו במדורה שכלתה את חלקו התחתון של הדף? יד רכה הונחה על כתפי. הרב מישקובסקי התיישב ליד, ובכה. בכיתי גם אני, בכה גם שכני לספסל, גם כל היושבים סביב השולחן בכו, ותוך דקות מעטות הפך החדר לקול יבבה גדולה שבקעה מלבבות שבורים. דמעות רבות מספור שנקו על ריצפת הצריך לחלו וזלגו מעיניים שבישו מזמן, עיניים אשר לא פעם ראו את מלאך המוות, ותעל בכייתנו השמימה.

או אז, קם הרב מישקובסקי ממקומו, ניגב את עיניו האדומות, וכשאושר נסוך על פניו אמר לנו: "אשרים ישראל! אה, מן המוות, מן השאול, מתקברים ילדי ישראל הקדושים והטהורים להגות בתורת ה'. דעו יקירי, בתחילה תהיה משימתנו קשה מנשוא, כפי שוודאי נוכחתם לדעת, אך מובטחתי מפי הגבורה **כי לא תשכח מפי זרעו**, זו משימתנו חיינו, ממנה לא נזוז ימין ושמאל ויהי מה. אנו נחזיק האחד ביד רעהו, ויחד נעבור את כל נחשולי הים הגדול. סערות וסופות לא יוכלו לנו. יחד נצעד במשעול העולה בית א-ל".

הישיש עצר קמעא בדבריו, כדי לתת מרגוע לנפשו הסוערת. ניכר היה עליו כי ברגעים אלו ממש הוא נמצא שם, בצריך הקטן המוקף במיליוני נכרים

אנטישמיים, ואט אט אוסף הנער הרך את כוחותיו ויחד עם חבריו הנערים הוא מתאמץ לקרוא שוב את המילה הראשונה של מסכת חולין, והנה סוף סוף הוא הצליח להבין אותה. קרן אור החלה מבקעת את דרכה מבעד לאופל, ואחריה נצצו קרניים נוספות שהפכו יחד לאלומת אש התורה. **דע** לך, אמר הישיש, רואה אתה את משפחתי הענפה ב"ה, ילדים נכדים, וגם נין אחד קטן, הכל בזכות אותו דף גמרא חרוך שלמדתי באותם ימים נוראים. מאז הכל היה אחרת, ממש כדברי דוד המלך "זאת נחמתי בעיני". מיום ליום ומשבוע לשבוע המשכנו ללמוד, כל אחד מסכת אחרת, הרי כמעט לא היו גמרות, עד שהגענו עד הלום, אל השיבה והנחת מבית יהודי שזכינו להקים על אדני התורה והיראה.

המעוניין לזכות את הרבים בספור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 93-67-570-03 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

מעתה, חילוק ברור ניצב ועומד בין איסור מן התורה, לאיסור מדרבנן. שבועתנו לציית לחוקי התורה, כללה בתוכה את האיסורים הפרטניים שהטילה התורה על כל המאכלים ואת כל שאר האיסורים, אך היא לא כוללת את האיסורים שהטילו רבנן לאחר מכן, שהרי בשעת השבועה לא היו איסורים אלו תקפים. לפיכך, גם לפי הרמב"ם, הנשבע שלא יקיים מצווה מדרבנן, שבועתו חלה.

נשוב כעת להערתו החריפה של הגאון מוילנא זצ"ל, בדבר העדפת תקנות הקהל על פני תקנות חז"ל. לא יתכן, תמה הגר"א, שהנשבע לעבור על תקנת חז"ל שבועתו חלה, והנשבע לעבור על תקנות הקהל, שבועתו אינה חלה. אף קושיה זו מתרככת ומתבהרת מאליה לאור האמור לעיל, כותב הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל, שכן, יש להבדיל בין אדם הנשבע שיאכל מאכל שנאסר על ידי חכמים, לאדם הנשבע שאין הוא מוכן לקבל את מרות החכמים. שהנה, המאכל עצמו אינו אסור אלא מדרבנן ואינו נכלל בשבועה אשר נשבענו לקיים את התורה. אך ציווי התורה לציית לחכמי ישראל, נכלל בשבועתנו לקיים את דברי התורה, וממילא שבועתו אינה חלה.

בהתאם לכך, ברור החילוק הנוקב בין המקרה שעליו נסוב פסקו של רש"י לסוגייתנו. סוגייתנו עוסקת באדם שנשבע לעבור על איסור מדרבנן - שבועתו חלה, כי על איסור זה אין הוא מושבע ועומד מהר סיני. לעומת זאת, רש"י התייחס לאדם שנשבע "שלא ליכנס בתקנת הקהל", כלומר, הוא אינו מקבל עליו את מרותם של מתקני התקנות - זוהי שבועה הנוגדת את הפסוק אשר עליו הוא נשבע בהר סיני - "ארור אשר לא יקים" ("קובץ הערות" סי' ט"ז אות ט', ועיי"ש שמבאר ע"פ דברי הגר"ח מבריסק זצ"ל שגם הרמב"ן מודה לכך שעיקר החיוב לשמוע בקול חכמים הוא מדאורייתא, והדבר מבואר ברמב"ן עה"ת, ועיי"ש שמבאר את מחלוקת הרמב"ן והרמב"ם, ועכ"פ הדברים הנ"ל כתב שם לדעת הרמב"ן).

דף כד/א האוכל נבילה ביה"כ פטור

יום כיפור ללא איסור אכילה!

היה זה בערב יום כיפור. יהודים רבים לקו במחלת הכולירע אשר הפילה חללים ברחבי העיר, ובהתקרב היום הקדוש העיקה על יהודי העיר המחשבה שרוב הקהל ייאץ לעבור על איסור התורה ולאכול ביום כיפור. אף ההצעה לאכול "חצי שיעור" בלבד [פחות מככותבת מאכל ופחות מרביעית משקה] מידי פעם, לא העלתה ארוכה לצערם, משום שאמנם אין נענשים על אכילת "חצי שיעור", אך גם אכילת כמות כזו אסורה מן התורה. האם יש דרך הלכתית להפחית את האיסורים שעליהם יאלצו לעבור יהודים אלו? בשם הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל, מוסרים עצה הלכתית, אשר לגודל חריפותה היא רווחת עד לימינו אלה בבתי המדרש.

השבועה המדהימה: "בערב יום כיפור", אמר הגאון, "יש לפרסם כרוז שלפיו, בטרם כניסת יום הכיפורים על כל יהודי חולה להשבע כי החל מרגע זה ועד צאתו של היום הקדוש הוא לא יאכל כ"שיעור". עתה, לאחר שנשבע שלא יאכל "שיעור" ביום הכיפורים, ייקל עליו לאכול ביום הכיפורים... מוזר? להלן ניווכח עד כמה פשוט רעיונו הגאוני.

אין איסור חל על איסור: נפתח בסוגייתנו, בה מבואר כפי שכתב הרמב"ם (הל איסורי ביאה פרק י"ז הל' ח'): "כלל גדול בכל איסורים שבתורה, שאין איסור חל על איסור...". כלומר: כאשר חפץ מסויים, כגון מאכל, אסור, ונוצרו תנאים חדשים אשר בעטיים יש להחיל איסור נוסף על מאכל זה, הדומה לאיסור הקיים עליו זה מכבר, אין האיסור השני חל עליו, משום ש"אין איסור חל על איסור" [ביתר פירוט: להלכה, אם האיסור הנוסף הוא "איסור מוסף" או "איסור כולל", איסור חל על איסור. "איסור מוסף" - אם האיסור השני מוסף איסורים על חפץ זה, כגון, שהאיסור הראשון אסור באכילה בלבד, והאיסור השני גם גורם לו להאסר בהנאה. "איסור כולל" - אם האיסור האחרון כולל בתוכו מאכלים נוספים, שעד עתה היו מותרים, מתוך שהאיסור חל עליהם, הוא חל גם על החפץ האסור].

חצי שיעור אסור מן התורה: כאמור לעיל, נפסק להלכה (רמב"ם הל' מאכלות אסורות פרק י"ד הל' ב' ועוד), כי גם חצי שיעור אסור מן התורה, כדעת רבי יוחנן (יומא ע"ד א), משום שחצי השיעור "חזי לאיצטרופי". בפירוש סברה זו נחלקו רבותינו [במסכת חולין נרחיב בעניין זה בע"ה], ולדעת הריב"ש (שו"ת סי' רפ"ח), הצ"ח (פסחים מז/א) ופוסקים נוספים, כוונת הגמרא היא שהתורה גם אסרה "חצי שיעור", משום ש"חצי שיעור" זה ראוי להצטרף ל"חצי שיעור" אחר ולהרכיב איסור שלם של "שיעור". אמור מעתה, התורה אסרה אכילת "חצי שיעור", אך ורק כאשר הוא ראוי להוות נדבך להרכבת איסור של "שיעור" שלם [לפיכך, האוכל "חצי שיעור" רגע קט לפני צאת יום הכיפורים, אינו עובר על איסור "חצי שיעור", משום שבפועל לא ניתן לעבור עם "חצי שיעור" זה על איסור "שיעור", שהרי אותו אדם לא יספיק לאכול "חצי שיעור" נוסף לפני צאת היום הקדוש].

ומכאן, לרעיונו של הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל.

פנינים

דף כב/ב שתייה בכלל אכילה

מלך אדום לא למד תורה

"שתייה בכלל אכילה" אומרת סוגייתנו. אם כן, הקשה האדמו"ר מגור רבי אברהם מרדכי זצ"ל, מדוע נזקקו בני ישראל לפרט למלך אדום (דברים ב/כח): "אכל בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי"? **אין** כאן קושיה כלל, תיזף. שתייה בכלל אכילה למדנו מפסוק בתורה, וכדברי ריש לקיש בסוגייתנו, אך מהיכן ידע זאת מלך אדום...? ("אמרי אמת", ליקוטים).

דף כו/א להרע או להטיב

חכמים "להרע"

פעם אחת סיפרו לחוזה מלובלין זיע"א על צדיק מסויים שדרכו להתענות ולהסתגף. אמר החוזה: בסוגייתנו דרשו חז"ל "להרע או להטיב - אוכל ולא אוכל". שתי דרכים לעבודת ה' - דרך רעה ודרך טובה, אך אין ספק, כי הדרך הטובה עדיפה על הדרך האחרת. ועל כך מתאונן הנביא ירמיה (ד/כב) "חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו". כלומר, בוחרים הם דרך של "להרע" לעבודת ה', תחת הדרך של "להטיב"...

עילוי נשמת

מרת **שינדל לאה יפה חיים** ע"ה

בת הרב יהושע ז"ל

נלב"ע ט' באב תשס"א

תנצב"ה

הנוצחה ע"י חתנה ובתה

הר"ר **אריה ישראל וסוימה שטר** שיחיז - חיפה

לעילוי נשמת

הר"ר **אברהם משה בליטנטל** ז"ל

בן הר"ר יהודה אריה ז"ל נלב"ע י"א באב תשמ"ט

תנצב"ה

הנוצח ע"י נכדו ידידנו הר"ר **שאול**

חסדיאל ומשפ' שיחיז בני ברק

דף כו/א בל יחל דברו

קדושת הדיבור

בתורה (במדבר ל/ג) נאמר: "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה". אמר על כך המגיד מקוויניץ זיע"א: השומר דיבורו שלא לחללו, מזכך את כח הדיבור עד שדבריו נשמעים במרום, בבחינת "צדיק גוזר והקב"ה מקיים..." (עבודת ישראל).

קטע יומי מתוך הגליון השבועי "מאורות הדף היומי - לילדים"

מסכת שבועות דף כ"ד • יום רביעי י' באב

סיור בישיבה

אותו יום הגיעו התלמידים מרגשים לפתח המלמד ר' שמשון הבטיח להם כי אם יתמידו בלמוד הגמרא הוא יקח אותם לסיור באחת הישיבות הגדולות, והיום הוא עומד לקיים את הבטחתו. הם עמדו בשקט בעזרת הנשים והביטו מלמעלה על תלמידי הישיבה הרבים, והמלמד אמר להם: השבוע הזה הם לומדים את הפלל: "אין אסור חל על אסור", שהרמב"ם כותב כי הוא הפלל הגדול בכל אסורים שבתורה. כלומר: אם חפץ היה אסור ונוצר סבה שיחול עליו אסור נוסף, האסור הנוסף לא חל! למשל: בהמה טמאה אסור לאכל. כאשר הבהמה הטמאה מתה, היא נהיית נבלה. גם נבלה אסור לאכל. אבל מי שיאכל נבלה של בהמה טמאה לא יעבר על אסור נבלה, מפני שהאסור החדש - אסור אכילת נבלה, אינו חל על האסור הישן - אסור אכילת בהמה טמאה.

כל יום הילד שלך לומד, מוסיף ידיעות בתורה!

למוני גליון לילדים חייג:
1700-500-151
חודש היכרות חינם

העלון יוצא לאור ע"י מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 ת.ד. 471 בני-ברק
Main Office: Wagman street 1 P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL
טל: 03-5775333
פקס: 03-7601020
E-mail: meorot@meorot.co.il

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
מוקד ההזמנות 1-700-500-151

"השבעו", אמר, "כי לא תאכלו שיעור שלם [וכן שלא תעשו את כל המלאכות והאיסורים האחרים יום כיפור], החל מדקה אחת לפני כניסת יום הכיפורים ועד צאתו. שבועה זו תגרום לכך שתהיו אסורים לאכול ביום הכיפורים עקב שבועתכם, וממילא, איסור התורה לאכול ביום כיפור כלל לא יחול עליכם, שהרי "אין איסור חל על איסור" [מאחר שהם אסרו את עצמם גם מכל האיסורים, אין יום כיפור נחשב "איסור מוסיף", שהרי אין הוא אוסר עליהם דבר מה שהיה מותר להם עד עתה].

"מעתה", המשיך רבי ישראל, "כאשר תאכלו חצי שיעור ביום כיפור, לא תעברו על כל איסור מן התורה. שהנה, האיסורים מהם אתם חוששים כעת הם איסור האכילה ביום כיפור ואיסור האכילה מחמת השבועה. ובכן, מחמת שבועתכם אין לכם לחשוש, כי נשבעתם שלא תאכלו שיעור שלם, אך לא נשבעתם שלא לאכול חצי שיעור ("משנה למלך" הל' שבועות פ"ד). ואם הלמדנים שבכם ישאלו מדוע לא יחול איסור האכילה ביום הכיפורים על אכילת "חצי שיעור", היינו: במקום שבו לא חל איסור השבועה - אכילת חצי שיעור - יחול איסור יום הכיפורים, שהרי במקרה זה אין איסור חל על איסור? אף לכך אין לחשוש. שכן, איסור "חצי שיעור" אינו איסור עצמי, והוא חל אך ורק כאשר הוא יכול להרכיב את איסור ה"שיעור" השלם. במקרה שלפניכם, יום הכיפורים אינו אוסר עליכם לאכול שיעור שלם כלל..." (עיי' שו"ת "מנחת שלמה" ח"א סי' ל"א, ועיי"ש מה שפקפק בזה).

דף כו/ב בשפתים ולא שגמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא

ביקש לצום חצי יום ואמר נוסח קבלת תענית של יום שלם

לפני שנים אחדות ביקש יהודי לקבל על עצמו להתענות מחצית של יום המחר. כידוע, המבקש להתענות צריך לקבל על עצמו את התענית בתפילת המנחה של היום הקודם לתעניתו, משום שהתענית הרי היא כקרבן, וכשם שיש להקדיש את הקרבן לפני הקרבתו, כך יש להקדיש את התענית (לבוש אור"ח סי' תקס"ב סעי' ה').

ברם, מיודענו טעה ובתפילת המנחה הוא אמר את הנוסח המקובל "הריני מקבל על עצמי תענית", בלא לפרש שכוונתו למחצית היום בלבד. נבוך ונסער הציג מתענה זה את מקרהו לפני הרבנים.

כלל נקוט בידינו: "דברים שבלב אינם דברים" (קידושין מט/ב) - אין להתייחס למחשבתו של אדם אם היא נוגדת את הדברים שהוציא בפיו. לפיכך, מאחר שאדם זה אמר נוסח של קבלת תענית מלאה, לכאורה, עליו להתענות יום שלם. אלא שלהפתעתו, איש מן הרבנים אליהם פנה לא הורה לו להתענות יום שלם. עם זאת, הוא קיבל שתי תשובות שונות משני רבנים, כפי שיבואר להלן.

בסוגייתנו מבואר כי אדם שביקש להישבע שלא יאכל "פת חיטים", אך הוא טעה ונשבע שלא יאכל "פת", שבועתו חלה עליו משום שהמילה "פת" מתפרשת גם כ"פת חיטים". אולם המבקש להישבע שלא יאכל "פת חיטים" וטעה ונשבע שלא יאכל "פת שעורים", רשאי לאכול הן פת שעורים והן פת חיטים. זאת, מאחר שאין פיו ולבו שווים - על פת חיטים לא נשבע, ועל פת שעורים לא התכוון להישבע.

לכאורה, סוגייתנו סותרת את הכלל הנודע, "דברים שבלב אינם דברים", שהרי אדם זה רשאי לאכול פת שעורים אף על פי שנשבע במו פיו כי לא יעשה כן.

הראשונים (רמב"ן, רא"ש ור"ן, ועיי' בתוס' ד"ה "גמר") מבארים, כי יש להבדיל בין אדם שנשבע, ולאחר מכן טען כי בליבו כיוון שלא תחול שבועתו, לבין אדם שנשבע בטעות. הנשבע מתוך מודעות לדבריו, אלא שבלבו אינו מתכוון שדבריו יחולו, שבועתו חלה עליו, משום שמחשבתו בטלה ביחס לדיבורו. אך כאשר האדם שנשבע טוען, כי כלל לא התכוון להוציא מפיו את שאמר - נאמן הוא על כך, משום ששבועתו אינה נחשבת שבועה כלל אלא טעות. כך נפסק להלכה ("שולחן ערוך" יו"ד סי' ר"י סעי' א').

נשוב כעת למיודענו, המתענה לחצאין, ולתשובות שקיבל מן הרבנים. הגר"ש וואזנר שליט"א (שו"ת "שבט הלוי" חלק ח' סי' ק"ל) פסק לו, כי עליו להתענות חצי יום, שכן, גם תענית של חצי יום קרויה תענית, וממילא, הרי הוא כמי שהתכוון לאסור על עצמו "פת חיטים" ולבסוף אמר "פת" שאינו רשאי לאכול פת חיטים.

ואילו הגר"מ בראנדסדורפר זצ"ל ("קנה בשם" ח"א סי' ל"ג) פסק כי אין הוא צריך לצום כלל. זאת, לאחר שהוכיח כי צום של חצי יום בלבד אינו קרוי "תענית" כלל, וממילא, אין הוא דומה אלא לזה שביקש להישבע כי ימנע מאכילת "פת חיטים" אך טעה ונשבע שלא יאכל פת שעורים, שרשאי לאכול הן "פת חיטים" והן "פת שעורים".